

Deel je gemis

THEMA: ROUWEN IN DE KERK

Onder Weg

Inspiratie
voor
reisgenoten

06 OPINIE

Leven met je gestorven geliefden

Het doet pijn als de dood onze geliefden van ons afscheurt. Met die pijn kunnen we verlegen zijn. Ook in de gemeente, tussen onze broers en zussen in Christus. Hoe kun je het verdriet en het gemis dat velen ervaren toch een plek geven en de overledenen in je midden in herinnering houden?

10 INTERVIEW

'Ik zou willen vragen hoe het met je is, maar heb je er ook behoefte aan?'

Als iemand in je gemeente een dierbare verliest, wil je hem of haar tot steun zijn. Maar waar doe je goed aan? Wat helpt wel en wat niet? Dorien Brouwer (op de foto met haar overleden man) en Pieter Both (die zijn vrouw verloor) vertellen over de rouwperiode. 'Mensen willen graag iets oplossen, maar dit is niet op te lossen. Je moet door de pijn heen.'

20 EYEOPENER

Door het vuur heen

Sadrach, Mesach en Abed-Nego zijn als ballingen meegevoerd. Ze hebben andere namen gekregen, namen die klinken naar vreemde goden. Ze hebben belangrijke posities gekregen, maar als de koning een beeld laat neerzetten dat zijn macht symboliseert, dan blijkt waar ze voor staan en waar ze niet voor buigen. Wat er ook van komt.

28 JEUGDWERK

Zijn jongeren tweederangs kerkleden?

Het afgelopen jaar zijn in de rubriek Jeugdwerk diverse gesprekken met individuele jongeren gehouden. Een belangrijk thema was hoe zij aankijken tegen de kerk en wat voor gevoel ze daarbij hebben. De zoektocht van deze jongeren blijkt lastig, iedereen heeft verschillende verlangens. Toch komt een aantal kenmerken regelmatig terug.

24 ONTMOETING

'Ik zie altijd de leuke kanten van jongeren'

Corien Rietberg, getrouwd en moeder van twee pubers, is jeugdwerker van de NGK in Ede. Ze ontdekte dat 'de jeugd van tegenwoordig' onvoorwaardelijke liefde nodig heeft om echte Jezusvolgers te worden. 'Mensen moeten vaak om mij lachen als ik weer eens uitroep: "Oh, hij is zo'n lieverd!" Dan vragen ze: "Zijn er ook jongeren die je niet leuk vindt?" Nou, nee dus. Ik zie altijd de leuke kanten.'

30 OPINIE

Kerkgroei tegen de verdrukking in

Het Bijbelboek Openbaring roept vele vragen op. Wat betekenen al die beelden en getallen? Hoe moeten we het boek lezen en over welke tijd gaat het? Eén van de moeilijkste passages is het visioen in hoofdstuk 7 over de 144.000 verzegelden en een ontelbare menigte.

14 FOTOREPORTAGE

Hoe geef je eeuwigheidszondag vorm?

Steeds meer gemeenten gedenken op eeuwigheidszondag, de laatste zondag van het kerkelijk jaar, op bijzondere wijze hun overleden gemeenteleden. Voor welke vormen kiezen ze en waarom? Wat kun je als gemeente hiervan leren, voor die ene zondag straks in november of voor een ander moment in het jaar? *OnderWeg* brengt vijf voorbeelden in beeld.

EN VERDER:

- 4 **Praktijklokaal**
- 12 **Redactioneel**
- 17 **Nieuws**
- 17 **Colofon**
- 18 **Stimulans**
- 19 **Column Eline de Boo**
- 27 **Column Roel Kuiper**

Stockbeelden: wilpunt/iStock (pagina 1); blightylad-infocus/iStock (pagina 4 onder); BrianAJackson/iStock (pagina 8); linzysluser/iStock (pagina 29); Aleksey Kurguzov/Shutterstock (pagina 30).

Aandacht voor wie er niet meer is

Rouw is een grillig iets. We weten van rouwtaken en rouwprocessen, maar niemand heeft een recept hoe je moet rouwen. Opeens ben je de weg kwijt en het verdriet belemmert je zicht op een nieuwe richting. Ieder overlijden van een geliefde scheurt iets van je af. Je raakt niet alleen een geliefde kwijt, maar met hem of haar ook iets van jezelf. De één blijft daar voortdurend pijn aan lijden, de ander hervindt weer levensvreugde. Vaak komt het gemis zomaar naar boven, door een geluid, een geur, een foto.

Rouwen is niet alleen ingewikkeld voor wie een geliefde verliest. Ook voor de omgeving van de rouwendenden is het vaak zoeken naar een goede houding. Niet zelden doen goedbedoelde dooddoeners meer pijn dan goed. 'Heb je het al een plekje kunnen geven?'

In de gemeente van Christus probeer je om elkaar heen te staan. In tijden van vreugde, maar ook van verdriet. Maar hoe doe je dat? Hoe kun je blijvend aandacht schenken aan degene die rouwt, maar ook aan hen die zijn gestorven? Mogen ook zij een plek houden in onze herinnering? En hoe geef je dat dan vorm?

In de gereformeerde kerken zijn we hier altijd wat terughoudend in geweest. We bidden niemand de hemel in, want wie in geloof is gestorven, is al bij de Heer. Rouwdiensten zijn daarom vaak sober. We doen geen voorbede voor iemands zielenheil, omdat we vertrouwen dat God degene is die iemand tot zich roept. Daar hoeft geen onzekerheid over te bestaan.

Toch kan die soberheid ook iets eenzaam krijgen. We begraven een lichaam, we geloven dat onze geliefde bij de Heer is en we proberen ons leven weer op te pakken. Terwijl we in de Bijbel onze geliefden terugzien bij de Heer. Bid-dend, zingend, vragend. We blijven verbonden. Reden dus om die verbondenheid ook vorm te geven. Bijvoorbeeld op de laatste zondag van het kerkelijk jaar. Het noemen

van namen, het delen van herinneringen, rituelen van aandacht: zo blijven we verbonden met 'de heiligen ons voorgegaan'.

**Peter Hommes (Gkv),
redacteur *OnderWeg***

Raad van Kerken: van taboe naar meedoen

De Raad van Kerken was in het verleden taboe in GkV- en NGK-kring. Daar draaide het immers om een 'vage oecumene zonder Bijbels fundament'. Maar de laatste jaren verdwijnt de koudwatervrees steeds meer. GkV- en NGK-gemeenten kiezen steeds vaker voor deelname aan de plaatselijke Raad van Kerken, nu die minder oecumenische pretenties hebben en meer een platform voor ontmoeting en samenwerking zijn geworden. Dominee Gerrit Gunnink en Hetty van Berkum vertegenwoordigen zes GkV-gemeenten in het bestuur van de Amersfoortse Raad van Kerken en vertellen in de diverse Amersfoortse kerkbladen enthousiast over wat ze daar doen. Hetty van Berkum leidt de taakgroep Kerk en samenleving. Daarin gaat het over de gevolgen van de veranderingen in de zorg (onder meer over mantelzorg en eenzaamheid), over armoede en werkloosheid (in het bijzonder in de wijk De Koppel) en over de ondersteuning van vluchtelingen en asielzoekers. Er wordt

niet alleen vergaderd, maar de leden van de taakgroep gaan ook de stad in voor gesprekken met bewoners, wijkteams, hulpverleners en gemeentelijke instanties en koppelen terug naar hun kerken voor concrete hulp.

Gerrit Gunnink leidt de taakgroep Missionaire presentie. In 2016 was hij nauw betrokken bij de voorbereidingen van *The Passion*, in 2017 en waarschijnlijk ook in 2018 bij de plaatselijke editie van de Kerkproeverij. 'Andere belangrijke punten zijn: hoe kunnen we als kerken pastoraal aanwezig zijn in de Amersfoortse zorginstellingen en hoe kunnen we zorgen dat er meer godsdienstonderwijs op openbare scholen komt? Daar liggen echt kansen', aldus Gunnink. Ook is hij betrokken bij het Momentum in de St. Joriskerk: van mei tot en met september is de St. Joriskerk, in het hart van de stad, elke zondagmiddag vrij toegankelijk, met twee keer een kort programma van Bijbellesing, gebed en live muziek.

Volgens Gunnink heeft de veranderde houding tegenover de Raad van Kerken te maken met 'een andere kerkvisie in de GkV en het besef dat je als kerk een verantwoordelijkheid hebt voor je stad of dorp'. Ook ziet hij bij de Raad in Amersfoort de inzet om het missionaire profiel van de kerk overeind te houden. 'Dat geeft vertrouwen.' Hij is positief over wat er in de Raad van Kerken mogelijk is. 'Er is openheid voor de inbreng van orthodoxe kerken. En het is niet alleen praten in de ruimte, maar ook samen dingen doen.' Zijn advies aan andere gemeenten: 'Doe mee en blijf jezelf. Dan heeft je deelname meerwaarde.'

De classis danst

De classis is niet alleen een bijeenkomst van afgevaardigden van de plaatselijke kerken in een regio, maar kan ook verwijzen naar de band die diezelfde regionale kerken met elkaar onderhouden. De kerkleden in de voormalige classis Axel ervaren die band in ieder geval zo. Voordat die classis samenging met de classis Middelburg in de nieuwe classis Zeeland, werden er allerlei activiteiten georganiseerd om de onderlinge band tussen de kerken en de kerkleden aan te halen. Elke kerk komt daarbij aan de beurt. Die activiteiten van de werkgroep Verdieping en Ontmoeting vinden nog steeds plaats. Zo was er

begin februari een dansavond in Gent, één van de vijf kerken in de classis Axel. Uit de aankondiging: 'Een Gentse zus, die dansen kent uit de streek waar Paulus op reis ging, leert ons enkele eenvoudige dansjes (danservaring is niet vereist!).' 'Dansen in de sporen van Paulus', zo werd de avond aangekondigd.

Webtip

www.classisaxel.nl

Aandacht voor vrijwilligers in de kerk

In alle terechte aandacht voor een (dreigend) tekort aan ambtsdragers kun je snel vergeten dat er nog veel meer werk gebeurt binnen een gemeente. Zeker als die gemeente behoorlijk omvangrijk is. In diverse kerken krijgt dat ook aandacht. Zo liet de GKv Groningen-Oost tijdens de kerkdienst een filmpje zien over de inzet van vrijwilligers, van schoonmakers tot kringleiders. Natuurlijk ook met de bedoeling om nieuwe vrijwilligers te vinden.

>> *'We beseffen vaak niet hoeveel werk er wordt verzet' <<*

In de dienst van 31 december 2017 van de GKv Kampen-Noord noemde Henk Schaafsma, voorzitter van de kerkenraad, ze allemaal op. Hij kwam tot 47 rubrieken, naast de kerkenraad zelf, en zei erbij dat hij niet volledig was. Hij noemde geen namen, alleen de werkzaamheden, die vaak door meerdere personen werden uitgevoerd. En dat in een gemeente van zo'n 580 zielen. Hij zei erbij: 'Voor dit moment wil ik stilstaan bij en voorbede doen voor het vele werk dat door ons als gemeente of door individuele gemeentelieden wordt verzet. Er wordt zo veel gedaan om ons gemeentelieven vorm en inhoud te geven. We beseffen vaak niet hoeveel werk er wordt verzet. Werk dat vaak niet opgemerkt wordt, maar dat wel gebeurt, uit liefde voor elkaar en voor God, onze Vader.'

Beeld uit het bedankfilmpje van Groning-Oost.

Webtip

Het filmpje van de GKv Groningen-Oost is te zien via www.youtube.com/watch?v=83sptG4rnNk.

Hardenberg: samenwerking in leerdiensten

De verschillende gemeenten van de GKv in Hardenberg die samenkomen in kerkgebouw Het Morgenlicht hebben voor de komende maanden een uitgebreid programma met leerdiensten opgezet. Onderdeel daarvan zijn zes leerdiensten waarin het gaat over jongeren en de kerk, aan de hand van de zes principes uit het boek *Growing Young*. In het vorige nummer van *OnderWeg* vertelde ds. Louren Blijdorp van Hardenberg-Baalder daar al meer over. Het programma kent daarnaast nog meer diensten. Uiteraard komt in een aantal leerdiensten de leer van de kerk aan de orde, maar ook is er aandacht voor de kleine profeten, waarbij telkens een heel Bijbelboek behandeld

wordt. En er is aandacht voor de GKv zelf en wat die kerken nu drijft: afscheid van het absolutisme én gereformeerd 2.0, naast aandacht voor de 'charismatische golf'. De predikanten schrijven daarover: 'Het verstaan van de huidige tijd, en net zo goed

het begrijpen van die huidige ontwikkelingen in het licht van de geschiedenis, vinden we waardevol.' Daarbij gaat het niet om de geschiedenis op zich, maar om wat die betekent voor ons kerk zijn en christen zijn vandaag.

Leven met je gestorven geliefden

Het doet pijn als de dood onze geliefden van ons afscheurt. Met die pijn kunnen we verlegen zijn. Ook in de gemeente, tussen onze broers en zussen in Christus. Hoe kun je het verdriet en het gemis dat velen ervaren toch een plek geven en de overledenen in je midden in herinnering houden?

tekst **Ruud ter Beek**

De meesten van ons zijn groot geworden in een tijd waarin we behoorlijk terughoudend waren in onze aandacht voor overledenen. Gereformeerden maakten weinig werk van herdenken. Dagen als Allerheiligen en Allerzielen en een zondag als eeuwigheidszondag kenden we niet. De begrafenis was een familieaangelegenheid, ook als de rouwenden bij elkaar kwamen in de kerk. Heel vroeger begroeven we onze doden in en om de kerk. Nu staan onze doden buiten onze diensten, met als enige uitzondering misschien oudejaarsavond.

Dit gaat tegen onze natuur in. Naasten die sterven laten een afdruk in ons achter. Ons geheugen zit vol herinneringen aan hen. We horen hun stem nog. Ze duiken op in onze gesprekken. Ze zijn er nog. Ze leven bij God, daar, maar zijn ook nog bij ons, hier. Ze hebben hun lichaam achtergelaten, en nog veel meer.

Voorlopers

Zij en wij leven dezelfde kant op. God wilde niet dat zij zonder ons hun bestemming bereikten (Hebreeën 11:40). Zij gingen voor ons uit op weg naar de

volmaaktheid. Wij mogen mee. Wij volgen onze voorgangers. Samen zijn we op weg naar het volmaakte leven. Onze gestorven geliefden zijn er nog. Omdat God goed voor ons wil zijn, moeten zij geduld hebben (Hebreeën 11:39). Zij gingen voor ons uit, soms ver voor ons uit, maar ze zijn nog steeds niet angekommen. De mensen die gestorven zijn, zijn bij God en met Hem onderweg naar hun laatste bestemming. We kunnen zeggen: de dood is in hun leven uitgewoed. Maar de vernieuwing van hun leven is nog niet rond. Zij wacht-

De gelovigen die ons zijn voorgedaan hebben recht op een ereplaats in ons denken en doen.

ten buiten hun lichaam op hun nieuwe leven. Op den duur gaan ze terug naar hun lichaam. Uiteindelijk zullen ze mét ons aankomen op onze gezamenlijke bestemming (Johannes 11; 1 Korintiërs 15). Het is heel verdrietig als we door de dood gescheiden worden van onze geliefde voorlopers. Maar we hoeven die scheiding niet groter te maken dan die is. We zijn voor elkaar bestemd. We zullen elkaar op de nieuwe wereld weer treffen, omdat we samen teruggaan naar God. Zij kijken net als wij uit naar Gods toekomst. We lezen in Openbaring dat overleden gelovigen in de hemel bij God

aandringen op de voltooiing van zijn werk (hoofdstuk 6:9-10). Ze krijgen te horen dat ze nog even geduld moeten hebben. Ze moeten wachten tot ook de andere dienaren aansluiten. Respect voor hun geduld dus! Hun verlossing kan pas worden voltooid als wij er allemaal bij zijn.

Poriën

De gelovigen die al gestorven zijn, hebben ons met hun geloof de weg van Jezus gewezen. Dat betekent dat niet alleen onze vader en moeder en andere familieleden voor ons belangrijk zijn. Je kunt voor je geloof veel hebben gehad

aan een vriend, een leraar of een dominee. Je bent het kind van je vader en je moeder, maar in het geloof ook het kind van de man of vrouw die jou op de kruispunten op je levensweg geholpen heeft om de goede richting te kiezen. Als je nog veel verder terugkijkt, zie je dat gelovigen als Petrus en Johannes je vader en je moeder voorgingen. En voor hén gingen Jeremia en David. En voor hen Samuël en Mozes. Ze zijn er nog. Ons leven draagt hun sporen. Hun woorden kloppen in onze haarvaten. Hun geur hangt in onze poriën. Hun nalatenschap is elke dag van betekenis: hun verhalen, hun liederen, hun gebeden, de hulp die ze van God kregen. Ons geloof geeft ons niet alleen een nieuwe toekomst, het sluit ons ook aan op een nieuw verleden. De mensen die ons hebben begeleid naar God en naar Jezus Christus verdienen onze waardering en ons respect. Ze hebben recht op een ereplaats in ons denken en doen. Zij baanden voor ons de weg en nu wachten ze op ons. Ze moesten sterven toen ze de laatste belofte nog niet hadden zien uitkomen en moeten tot voorbij hun sterfdag hopen en vertrouwen dat God ook zijn laatste belofte aan hen inlost.

Laten we van onze kant zo lang we leven zo dicht mogelijk bij hen aansluiten en met hen de Heer Jezus volgen.

>>

>> Ons geloof geeft ons niet alleen een nieuwe toekomst, het sluit ons ook aan op een nieuw verleden <<

Een steen, een kaars, een woord, een foto, een maaltijd: ze kunnen de fijne gedachte voeden dat Jezus met eer en luister op de troon zit in een schitterende wolk van broers en zussen, van wie er een paar je heel dierbaar zijn.

Hij heeft door zijn lijden en opstanding laten zien dat het loont te wachten tot God je brengt waar Hij je wil hebben: bij zichzelf in volmaaktheid. Gods trouw laat zich door zijn afkeer van onze slechtheid niet tegenhouden. Gods liefde ontwikkelt kracht als onze kracht verdampt. Dat heeft Hem en alle gelovigen moed gegeven. Voorbij het graf loopt de weg door. Wij prijzen het geloof van onze voorlopers (Hebreeën 11:2-39). Hun vastberaden vertrouwen helpt ons om verder te gaan op de weg die we nog voor ons hebben (Hebreeën 12:1). Ook door schade en schande heen.

Het niet toelaten van de herinnering aan je gestorven naasten en voorgangers kan je verdriet zwaar maken. Verdriet dat je wegstopt wordt niet kleiner, eerder hinderlijker. Haal de mensen die je

mist erbij. Hun voorbeeld en hun geduld helpen ons, juist als we niets van Gods werk in ons leven zien of er nauwelijks iets van merken. Of als we zelf moeten sterven zonder de vervulling van Gods beloften te hebben meegemaakt.

Werkhanden

Wij lopen achteraan in een lange rij. We sluiten de rij. Dat betekent ook dat we moeten bepalen welke plaats we hun die ons voorgingen geven in ons leven. Hoe kunnen we hun recht doen? Op welke manier kunnen we onze waardering voor hun rol in ons leven vormgeven? Hoe kunnen we dat aan elkaar en aan God laten zien? Hoe kunnen we hun bij alle verdriet een plaats geven in ons leven? En hoe blijven ze dicht bij ons nadat ze gestorven zijn?

Ik denk dat de meeste mensen hier wel ervaring mee hebben, bewust of onbewust. Denk aan de man die er moeite mee heeft de kleren van zijn vrouw weg te doen. Denk aan de vrouw die op strategische plekken in huis foto's van haar overleden man neerzet, zodat ze hem altijd overal kan zien. Denk aan het kind dat regelmatig bij het graf van zijn ouders langsgaat.

Je moeder, je vader, je opa kan 'herleven' in woorden. Bespreek met elkaar: Hebben we daar behoefte aan? Zullen we dat doen? En met wie? Als je samen een vorm zoekt, maak je je herinneringen ook deelbaar en kan een ander aansluiten. Nodig je kind of je vriend op de geboortedag of sterfdag uit om iets te komen vertellen over degene die je samen mist. Laat anderen daarbij aan-

sluiten. Vertel zelf iets over wat hij of zij voor je betekende. Iets moois. Iets dierbaars. Iets lastigs. Leg het vast in een gedicht, in een brief, in een blog of een post op Facebook. Misschien heeft iemand nog iets van hem of haar. Je hoeft het niet te halen en te laten zien, maar vertel elkaar waarom je het fijn vindt het te hebben.

Mijn vader – overleden in 2003 – was smid en later machinebankwerker. De geur van ijzer zat in al zijn kleren en in zijn vel. Ik heb een fietspomp van hem waarvan de houten handgreep zwart is van zijn werkhanden. Als ik daarmee een band oppomp, ruik ik mijn vader. Dat maakt herinneringen los aan de fietstochten bij mijn vader voorop, ruim zestig jaar geleden, en aan de zaterdagen waarop hij me vroeg om zijn nek uit te scheren in de keuken, tien jaar later. Stof samen de herinneringen af. Laat ze feestelijk glanzen, met taart en een bos bloemen, als het plezierige herinneringen zijn.

Je gemis delen maakt het kleiner. Je respect delen maakt het sterker. Als jij je herinnering scherp houdt, help je daarmee ook anderen – je kinderen bijvoorbeeld – om vorm te geven aan hun liefde en waardering voor iemand die er niet meer is en om vertrouwd te raken met de realiteit van het sterven, én het geloof in de opstanding.

Solidariteit

Wat als onze gestorvenen niet hoorden bij de mensen die uitkijken naar God? Best lastig! Ik ken broers en zussen die lang geaarzeld hebben om de beslissende stap te nemen in hun geloof omdat ze hun ongelovige ouders niet in de steek wilden laten. Ook ken ik mensen die de kerk verlieten uit solidariteit met hun kinderen die God hadden losgelaten. God wil je niet losmaken van de mensen die bij je horen. Hij heeft je niet als los individu gemaakt. Hij staat naast je in je

verlangen om dicht bij die geliefde mens te blijven. Hij trekt het zich aan als je vraagt: denk aan mijn vader, bekommer U om mijn zus, mijn kind. Zo ben je trouw aan je naasten en klinkt je vertrouwen in Gods liefde en genade door. Wat Hij voor hen doet, blijft zijn geheim.

Kloof

Hoe ga je om met lastige herinneringen? Mensen die belangrijk voor je geweest zijn, kunnen ook littekens in je ziel hebben achtergelaten, bijvoorbeeld door misbruik, verwaarlozing of pesten. Je zou willen dat je zulke herinneringen niet had. Je pijn en je kwaadheid dwingen je ertoe om iemand uit je leven te bannen, soms zelfs terwijl diegene nog leeft. De Heer vraagt geen onmogelijke dingen. Als we niet over zo'n diepe breuk heen kunnen komen, mogen we het bij de God van de vrede neerleggen. Voor Hem is niets onmogelijk. Als je denkt dat Hij wil dat zo'n kloof gedicht wordt, maar je blokkeert, mag je het aan Hem overlaten.

Juist het delen van herinneringen, het samen gedenken, het met elkaar over hem of haar blijven praten, kan je verder helpen. Vraag je vader en moeder er eens naar, of tantes en ooms. Je helpt elkaar om te gaan met de pijn en de onvolmaaktheid die bij ons leven hoort. Je helpt elkaar om een houding te vinden tegenover het kwaad dat met ons leven verweven is.

Keitje

Een gemeente kan de herinnering aan de overledenen ook een plek geven, waar ze samenkomt en in haar erediensden. Bijvoorbeeld op oudejaarsavond of op de laatste zondag van het kerkelijk jaar, eeuwigheidszondag. Je kunt hun naam, geboortedatum en sterfdatum noemen, met een gebed, een lied of een klein gebaar van hoop erbij. Bijvoorbeeld: de familie steekt aan de paaskaars een kaars aan en zet die op een witgedekte tafel,

met een witte roos en een steen waar de vertrouwde naam van de geliefde overledene op geschreven is (vergelijk Openbaring 2:17). Kinderen van de clubs kunnen zulke stenen maken en er de namen op zetten. Zo geef je de overledenen alsnog een plekje in de kerk. Een dienst gaat voorbij, maar een tafel kan blijven staan. Na een tijdje kun je de stenen aan familieleden meegeven. De hoop van het herdenken gaat mee naar de huizen.

Zo'n herinneringsplaats voor kerkgangers kun je op nog veel andere manieren vormgeven, bijvoorbeeld met een kunstwerk, een tapijt aan de muur, een

>> Een dienst gaat voorbij, een tafel kan blijven staan <<

boekrol of een ladder. Herdenken is niet terugdenken aan iemand die er geweest is. Je staat stil bij de betekenis die iemand voor je heeft, ook al is hij niet in de buurt. Een plaats, iets tastbaars ondersteunt dat.

Als Joodse mensen bij een graf zijn geweest, leggen ze er een keitje op. Dat zegt: de vrouw of man in dit graf is van belang. Hij of zij is in zicht en doet nog mee. Er is iemand die het spoor volgt dat hij of zij gemaakt heeft.

Een steen, een kaars, een woord, een foto, een maaltijd: ze kunnen de fijne gedachte voeden dat Jezus met eer en luister op de troon zit in een schitterende wolk van broers en zussen, van wie er een paar je heel dierbaar zijn.

Ruud ter Beek is predikant van de GKv Leusden.

'Ik zou willen vragen hoe het met je is, maar heb je er ook behoefte aan?'

Als iemand in je gemeente een dierbare verliest, wil je hem of haar tot steun zijn. Maar waar doe je goed aan? Wat helpt wel en wat niet? Dorien Brouwer en Pieter Both verloren allebei onverwacht hun partner. Ze vertellen over de rouwperiode. 'Mensen willen graag iets oplossen, maar dit is niet op te lossen. Je moet door de pijn heen.'

tekst **Elleke van den Burg-Poortvliet**

In de zomer van 2016 voltrekt zich tijdens de vakantie van de familie Brouwer uit Zetten een groot drama. Tien dagen verblijven Marco en Dorien samen met hun twee jongste kinderen (de oudsten zijn in Nederland gebleven) aan de Franse kust. Ze zijn met hun vouwwagen op hun tweede bestemming aangekomen: een mooi plekje aan een meer, ergens in de *middle of nowhere*. 's Nachts gaat het niet goed met Marco. Dorien wordt er wakker van en merkt meteen dat het helemaal mis is. Hun dochter van 14 gaat hulp halen bij de burens. Zij reanimeren Marco en als een arts de camping heeft bereikt, neemt die het over. Het baat niet. Na anderhalf uur geeft de arts aan dat Marco is overleden. Dorien: 'Ik herinner me nog dat het langzaam licht werd.

Ik dacht: ga ik nu ontwaken uit deze nachtmerrie?' Het overlijden van Marco kwam totaal onverwacht. Op het moment zelf blijft Dorien gek genoeg kalm. 'Ik dacht continu: ik moet erbij blijven. Als ik niet zou blijven handelen, hadden onze twee dochters niemand.' Het is zondagochtend en Dorien besluit de dominee te bellen. 'Achteraf hoorde ik dat het nieuws in onze gemeente insloeg als een bom. Voorafgaand aan de dienst zijn mensen opgevangen en persoonlijk op de hoogte gesteld. Iedereen was in shock.' Terug in Nederland is er die eerste dagen heel veel bezoek. Dorien heeft er behoefte aan om te praten en doet keer op keer haar verhaal. 'Het was heel fijn dat mensen er waren en luisterden, dat

»» 'Ik dacht: ga ik nu ontwaken uit deze nachtmerrie?' <<

ze met me mee verbijsterd waren. Achteraf zeiden sommigen: ik wist niet wat ik moest zeggen. Maar er was ook niets te zeggen. Ik ben velen ook alleen maar in de armen gevallen.'

Pan eten

Pieter Both, predikant in De Brug in Spijkenisse, weet hoe dramatisch het is om een geliefde plotseling te ver-

liezen. Twaalf jaar geleden stierf zijn vrouw Rolinda. Ze is 35 weken zwanger en wordt plotseling ziek: hersenvliesontsteking. Nadat de baby met spoed wordt gehaald, via een keizersnede, overlijdt ze, zeven uur na de geboorte. Pieter blijft achter met de baby en hun twee andere kinderen, van 4 en 2 jaar. Over die eerste periode na het overlijden zegt Pieter: 'Ik was totaal van mijn ankers geslagen. Ik dacht: wat moet ik nog op deze wereld? Ik heb me vastgeklampt aan de zorg voor mijn kinderen.' Pieter zegt dat hij eigenlijk niet wist waar hij precies behoefte aan had in die tijd. 'Mensen zeggen soms: je mag me altijd bellen. Maar dat werkt niet, want je weet niet wat je nodig hebt.' Naast de onmisbare steun van vrienden en familie kreeg hij hulp vanuit de gemeente. Al kon hij niet zonder, hij vond praktische zaken ook 'vreselijk ingewikkeld'. 'Dan wilde iemand een pan eten brengen en dacht ik: moet ik die nou schoon of vies terugbrengen? En zet ik de pan dan op de stoep neer of bel ik aan? Ik vond het prettiger als iemand een concreet voorstel deed: ik kom een uur, zeg maar wat ik moet doen. Sommige vrienden kwamen langs en begonnen gewoon de afwasmachine in te ruimen, dat was heerlijk.' Structurele afspraken hielpen hem ook. 'Een gezin uit de kerk stelde voor om iedere zaterdagmiddag mijn kinderen op te vangen, zodat ik kon gaan sporten. Dat heb ik jaren gedaan.'

IKEA

Zowel Dorien als Pieter geven aan dat ze soms grenzen moesten stellen. Dorien: 'Als ik dat niet had gedaan, was ik verزند in van alles.' Ze wilde bijvoorbeeld niet dat Jan en alleman zich in die eerste dagen op de kinderen zouden storten. 'Ze mochten zelf bepalen wie ze wilden zien. Dat waren mensen uit hun eigen leefwereld. Leraren van school kwamen bijvoorbeeld langs, dat

>> 'Sommige vrienden kwamen langs en begonnen gewoon de afwasmachine in te ruimen, dat was heerlijk' <<

vonden ze fijn.'

Na twee weken veel mensen over de vloer te hebben gehad, had Dorien behoefte aan rust. De Bijbelkring hoefde niet meer te koken. 'En het klinkt gek, maar de zondagmorgen na de begrafenis besloten we niet naar de kerk te gaan, maar naar IKEA om een bank te kopen. Dat moest nog. Ik had alle mensen uit de kerk net gezien. Het was prettig om even anoniem te kunnen zijn.'

Soms was Dorien direct. 'Er belde eens een gemeentelid dat ik niet zo goed kende en het kwam helemaal niet uit. Ik heb gezegd: nu even niet.'

Pieter herkent dat, ook hij was mondig.

'Als er iemand langskwam, zei ik wel eens: goed dat je er bent, kun je de was vouwen?' Volgens hem is het belangrijk dat je niet invult waar een rouwende behoefte aan heeft. 'Je kunt beter zeggen: ik zou willen vragen hoe het met je is, maar ik weet niet of je daar behoefte aan hebt en of het gelegen komt.'

Pijn

Praten met mensen uit de kerk is fijn, maar niet voortdurend. Dorien: 'Gesprekken kosten me veel emotionele energie. In het begin waren twee van dat soort gesprekken in een week echt genoeg.'

Ook nu is het voor Dorien niet per se >>

Dorien Brouwer met haar man Marco, in 2016 overleden.

Dakloos

Misschien denk je nu aan weer een bezoekje aan Amsterdam, zoals in de laatste *OnderWeg*. Dakloos = Leger des Heils = Amsterdam. Maak je geen zorgen: één keer Amsterdam is even genoeg.

Dakloos. Dit woord staat een beetje voor hoe ik mij voel. Zonder dak boven m'n hoofd, zonder iemand vóór je. Een aantal weken geleden overleed in ons gezin de *mater familias*, mijn moeder. Dan ben je oudste generatie: in die lijn is er niemand meer boven je. Het ouderlijk huis is leeg. Er is niemand meer om vragen over vroeger te stellen of om mee in gesprek te gaan na wat bozige klachten over 'de kerk die zo verandert'. Dakloos. Je voelt verdriet. Je mist iets, iemand.

Vreemd. Je weet dat zoiets gebeurt. Dat geldt zeker de laatst overledene; over haar schreef ik eerder dat zij wel wilde sterven. Toen vertaalde ik haar wens als schreeuw om aandacht. Die kreeg zij. Dat nam de wens niet weg. Nu is die, door de God in wie zij geloofde, vervuld.

>> Toen stond het dak voor een deel nog overeind <<

Ook om een andere reden vind ik het gevoel van dakloos vreemd. Want al veel eerder verloren wij onze moeder. Maar ja, toen stond het dak voor een deel nog overeind: onze vader bleef. Van mijn eerste moeder kwam bij het leeghalen van het huis een boekje tevoorschijn, zo'n poëziealbum waarin mensen een versje schreven. Typerend voor toen: er staat niets persoonlijks over haar in. En zij, jong meisje, werd door haar ouders aangesproken met u...

Ik vraag geen aandacht voor *persoonlijk* leed: daarvoor is het overlijden van mijn tweede moeder, die de 'sterke' leeftijd bereikte, te natuurlijk. Ik schrijf dit gewoon om te delen. En vooral omdat er in dit leven talloze andere gebeurtenissen zijn die het gevoel van dakloos teweegbrengen of versterken: ernstig ziek zijn vlak bij jou; plotseling overlijden van een veel jonger iemand; pijn en twijfel die jij voelt.

Ik lees zinnestjes uit het album. Van mijn opa aan zijn dochter. Over de Heer die 'wolken, lucht en winden wijst spoor en loop en baan' en die ook voor haar wel wegen vindt waarlangs haar voet kan gaan. Er is iemand boven het dak, ook als dit er maar kaal bij staat.

Leendert de Jong,
hoofdredacteur *OnderWeg*

nodig dat veel mensen uit de kerk langskomen. 'Een kaartje, een knikje, iemand die in een dienst zegt: fijn dat je er bent – dat is al genoeg. Ik merk dat veel mensen Marco missen en hem niet vergeten. Dat troost enorm.'

De weekenden vindt Dorien het zwaarst, dan mist ze Marco het meest. 'Mensen willen dat graag oplossen, maar de pijn en het verdriet zijn niet op te lossen door een bezoekenregeling. Daar zit ik helemaal niet op te wachten. Ik wil Marco terug. Door die pijn moet ik heen.'

Niet huilen

Voor kinderen in rouw zou er speciale aandacht moeten zijn, vinden beiden. Pieter: 'Soms redeneert een ambtsdrager: ik ben in het gezin geweest, dus het is goed. Maar dan hebben ze kinderen niet individueel gesproken, terwijl dat wel belangrijk is. Kinderen hebben eigensoortige rouw. Het gemis gaat voor hen nooit over. Bovendien hebben kinderen de neiging om hun

>> *'Als ze had mogen kiezen, was ze hier gebleven'* <<

rouwende ouders te sparen. Ik weet nog goed dat ik mijn oudste naar school had gebracht en samen met mijn zoontje terug naar huis liep, huilend. Hij vroeg vanuit de buggy: huil je? Ik zei: ja. Toen zei hij: niet huilen papa, ik ben bij je... Hij was toen 2 jaar.'

Pieter regelde voor zijn oudste dochter zelf iemand met wie ze kon praten. 'Ik heb gevraagd of de moeder van een vriendinnetje dat af en toe wilde doen.'

Dorien denkt dat voor pubers lotgenotencontact kan helpen. 'Voor mij als moeder is het ingewikkeld om mijn tieners te begeleiden in hun verdriet. En ze willen niet met een vreemde praten. Gelukkig hebben ze leuke vriendengroepen. Maar hoe het werkelijk voelt om je vader te verliezen weten leeftijdsgenoten niet. Ik ben op zoek geweest naar christelijke initiatieven voor lotgenotencontact voor tieners, maar die kan ik helaas niet vinden.'

Dolen

Pieter is inmiddels hertrouwd en heeft nog twee kinderen gekregen. Voor hem is het grootste verdriet na twaalf jaar voorbij. 'Al heb ik een blijvend litteken, dat makkelijk opengaat. Momenten als het afscheid in groep 8 of de zestiende verjaardag van onze dochter doen weer even zeer.'

Hij is predikant geworden en schreef onder meer het boek *Dag zeggen. Dolen in rouw*. Hij wil niet gezien worden als 'de dominee van de rouw', maar tegelijk is het natuurlijk niet vreemd dat hij regelmatig lezingen geeft over rouw en door het hele land rouwenden spreekt. Pieter weet dat het rouwen niet bij iedereen op termijn overgaat. 'Sommigen lukt het niet om het leven weer op te pakken. Anderen worden bitter. En bij ouderen die hun partner verliezen merk ik dat het verdriet soms alleen maar sterker wordt. Ze worden eenzamer, hun mobiliteit wordt minder. Daardoor missen zij hun man of vrouw extra.' Kerkdiensten zijn vaak troostvol, al wordt er volgens Pieter weinig over de dood gepreikt. 'Dominees denken van wel, want ze doen het op begrafenissen. Maar de mensen die zondag in de dienst zitten zijn daar niet bij. Zelf preek ik elke laatste zondag van het kerkelijk jaar over de dood. Mensen vinden het fijn dat er dan ruimte is voor verdriet.'

Trooster

'In de kerk hebben we nogal eens de neiging om rouw weg te poetsen met opmerkingen als: hij of zij is in de hemel en heeft het nu goed', zegt Pieter. 'Toen mensen dat tegen mij zeiden, dacht ik: leuk voor Rolinda, maar wat heb ik eraan? En trouwens: als ze had mogen kiezen, was ze hier gebleven om haar kinderen volwassen te zien worden.'

Dorien herkent dat. 'Soms zeiden mensen: gelukkig hebben we de Heer. Maar ik dacht: het blijft even erg, mis-

Pieter Both werd na het overlijden van zijn vrouw predikant en schreef onder meer het boek *Dag zeggen. Dolen in rouw*.

schien is het zelfs erger!' Pieter: 'Het is dus maar de vraag of zo'n opmerking troost. Soms overigens wel, bijvoorbeeld bij een aftakelend ziekbed.' Maar hoe kun je als christen dan wel troost bieden? 'Door er te zijn', reageert Pieter. 'De eerste zeven dagen zeiden de vrienden van Job helemaal niks, en dat was enorm troostvol.' Volgens de predikant vinden we in het Westen verdriet in combinatie met het geloof vaak lastig. 'In de Bijbel zie je juist dat moeilijke situaties bij uitstek een manier zijn om God te ontmoeten. Ik vraag dan ook wel aan rouwenden: hoe ervaar je God nu?'

Pieter vindt het belangrijk om in gesprekken met rouwenden niet alleen over God de Vader, maar ook over Jezus en de heilige Geest te praten. 'Door het alleen te hebben over de Vader kom je bij de leiding van God en de waarom-

vraag uit. Ik zeg vaak: ik weet niet waar het kwaad vandaan komt, maar ik weet wel dat God de dood heeft overwonnen door Christus. Ook de heilige Geest benoemen is waardevol. Hij is de trooster die voor ons bidt, ook als we zelf geen woorden hebben. Het zou mooi zijn als we daar in de kerk meer oog voor hebben.'

Hoe dan ook is het goed dat we ons bewust zijn van de kwetsbaarheid van rouwenden. Dorien merkt dat haar positie enorm is veranderd. 'We waren heel actief en ineens ben ik iemand die nog maar weinig kan. Ik kan alleen ontvangen, mijn handen ophouden. En ik heb zó veel gedeeld met mensen. Als je rouwt, ligt alles open. Dat maakt kwetsbaar.'

Elleke van den Burg-Poortvliet is tekstschrijver, journalist en uitgever.

Hoe geef je eeuwigheidszondag vorm?

Steeds meer gemeenten gedenken op eeuwigheidszondag, de laatste zondag van het kerkelijk jaar, op bijzondere wijze hun overleden gemeenteleden. Voor welke vormen kiezen ze en waarom? *OnderWeg* brengt vijf voorbeelden in beeld.

tekst **Peter Hommes** en **Jordi Kooiman**

Tijd en eeuwigheid >

beeld **Ebelien Gunnink**

Er komt een nieuwe tijd, die een eeuwigheid duurt. Op eeuwigheidszondag 2017 werd hierover nagedacht in de **GKv Leens**. Centraal stond de Bergrede.

Eén van de jongeren hield tijdens het kindmoment een klok omhoog, waarbij iets werd uitgelegd over het verschil tussen tijd en eeuwigheid. We leven in deze tijd. Elk kwartier, elk halfuur, elk uur wordt aangegeven. Zijn 24 uur voorbij, dan begint het riedeltje weer opnieuw. Maar de tijd stopt. Voor iedereen komt er een dag dat we sterven. Is het dan afgelopen? Nee, want er komt een tijd waarin er geen tijd meer is, met een klok zonder wijzers. In de Bergrede leidt Jezus ons als goede herder naar die eeuwigheid.

Bij de herdeking in Leens werd een gedicht voorgelezen van Sytze de Vries, 'Die ons in 't hart geschreven staan'. Vervolgens werden de namen van de overleden broers en zussen in Christus genoemd en staken mensen een kaars aan.

< Met kinderen spreken over het sterven

beeld **Daniël Sander**

Hoe denk je met kleine kinderen na over het sterven? In de **NGK Apeldoorn** werd hier op eeuwigheidszondag aandacht aan besteed tijdens de kindervertdienst. Mis je weleens iemand? Wie dan? Met de grote kinderen werd doorgesproken over het overlijden zelf. Wat is dat eigenlijk en waar ga je dan naartoe?

De namen van hen die werden gemist werden op een groot hart geschreven. De kinderen versierden de harten, waarna ze opgehangen werden in de kerk. De kinderen deelden met de hele gemeente wat was besproken.

In de kerkdienst werden de overledenen herdacht met twee rituelen. De predikant noemde de naam van de gemeenteleden die het afgelopen jaar overleden waren en gaf een korte beschrijving van hen, waarna een familielid een kaars aanstak aan de paaskaars. Na dit ritueel was er een luisterlied.

Bij het tweede ritueel werden alle gemeenteleden uitgenodigd om ter nagedachtenis aan een geliefde een bloemblaadje in het doopvont te leggen. In het doopvont stond een kleine liturgische schikking, waarbij een enkele bloem naar boven wees: we zullen terugkomen bij onze Vader in de hemel.

Viering met nabestaanden >

beeld **Corrina Gravesteijn**

De **GKv Rotterdam-Centrum** herdacht op eeuwigheidszondag vier overleden gemeenteleden. Een paar weken voor de dienst was een uitnodiging gestuurd naar de niet in Rotterdam wonende nabestaanden. Veel nabestaanden gaven daar gehoor aan.

In de dienst werden de namen van de overledenen genoemd en staken jonge gemeenteleden kaarsen aan. Ook was er zang, stilte en gebed.

De gemeente kleepte eeuwigheidszondag voor het tweede jaar zo in. Daarvoor werden de overledenen op oudejaarsavond genoemd. Reden om voor eeuwigheidszondag te kiezen, was dat er dan meer gemeenteleden in de dienst zijn en dat het mooier past in het liturgische jaar. Eén van de overledenen was Hannie Schreve, 89 jaar. Ze schreef een gedicht over het oordeel:

Zij was meteen naar links gegaan
bewust van alle schuld en zonden;
maar werd door onze God bevonden
terecht ter rechter hand te staan.

Een wit steentje >

beeld **Jacob Vinke**

De **NGK Kampen** gebruikt sinds negen jaar eeuwigheidszondag om haar overleden gemeenteleden te herdenken. Alle overledenen, jaarlijks gemiddeld 23, worden genoemd bij hun doopnaam. Hun foto verschijnt in zwart-wit op de beamer, met daaronder de geboorte- en sterfdatum. Een familielid loopt naar voren, legt een wit steentje met de naam van de overledene op de avondmaalstafel (naar Openbaring 2:17) en steekt een waxinelichtje aan. Het licht in de kerkzaal is gedimd. Na elke zes namen is er een kort muzikaal intermezzo.

Het herdenken is het belangrijkste in de dienst. Daarnaast is er een korte overdenking. Er wordt gekozen voor de middagdienst, omdat daar meer tijd en ruimte is dan in de ochtenddienst. Familieleden worden uitgenodigd en krijgen na afloop koffie en een broodje aangeboden. De steentjes die op tafel gelegd worden kunnen de nabestaanden meeneemen naar huis.

In de kerkzaal staat sinds vijf jaar ook een zogenoemd herdenkingsbord. Bij het overlijden van een gemeentelid wordt er een kruisje met naam en datum op het bord gehangen. Ook alle gedoopten worden er vermeld, in de vorm van een duifje. Na eeuwigheidszondag worden de kruisjes en duifjes meegegeven aan de families, zodat het nieuwe kerkelijk jaar met een leeg bord begint.

✓ NGK Voorthuizen-Barneveld

beeld **Hans-Lukas Zuurman**

De **NGK Voorthuizen-Barneveld** herdacht in 2017 vijf overleden gemeenteleden, maar ook alle anderen die in de persoonlijke levenssfeer van de leden gestorven waren. Aan het begin van de dienst werden de vijf namen voorgelezen. De ouderling van dienst stak daarbij aan de paaskaars, die altijd brandt op het podium, kaarsen aan. De hele dienst stond in het teken van de herdenking. De liederen waren afgestemd op de liturgieën van de verschillende afscheidsdiensten van de overledenen.

Na de preek kon iedereen naar voren komen om een bloem te nemen en bij het kruis en de paaskaars te plaatsen. Er waren tweehonderd bloemen, in vijf soorten en kleuren, om zo de overleden gemeenteleden te eren. De meeste bloemen werden geplaatst. Het restant werd door predikant Henk van der Velde verzameld en bij het kruis gezet als eerbetoon aan gestorven vluchtelingen en oorlogsslachtoffers.

De gemeente organiseert al vele jaren deze herdenkingen. Van der Velde vindt het altijd indrukwekkende diensten. 'Je merkt dat veel mensen betrokken zijn bij leed en verdriet. Het is mooi en troostrijk om daar nadrukkelijk aandacht voor te vragen en het samen in Gods hand te leggen.'

In twaalf GKv-gemeenten ruimte voor vrouwelijke ambtsdragers

Nadat eerder al zeven GKv-gemeenten in vervolg op het besluit van de GKv-synode 2017 alle ambten openstelden voor vrouwen (Amsterdam-Centrum, Amsterdam-Zuidwest, Arnhem, Eindhoven, Groningen-Oost, Haarlem en Utrecht-Noordwest) hebben recent ook de GKv-gemeenten in Assen-Peelo, Rotterdam-Centrum en Utrecht Leidsche Rijn daartoe besloten. Ook de GKv/NGK-samenwerkingsgemeenten in Maastricht en Nunspeet kennen na de recente hereniging vrouwelijke ouderlingen en diakenen. In veel andere GKv-gemeenten lopen gespreksstrajecten in gemeente en kerkenraad, die in de loop van 2018 of later tot conclusies zullen leiden. De GKv Capelle aan de IJssel-Noord wijst het synodebesluit af en vraagt revisie aan bij de volgende synode.

Ds. J. Schelhaas overleden

Ds. Jan Schelhaas (92), emeritus predikant van de NGK Zwolle, is op 31 januari overleden. Hij was aanvankelijk predikant in de Gereformeerde Kerken in Nederland. Vanaf 1957 diende hij daar achtereenvolgens de kerken van Exmorra/Allingawier/Tjerkwerd, Leeuwarden-Huizum en Delft. Hij werd in de Gereformeerde Kerken één van de voortrekkers van de beweging van verontrusting over de moderne theologie en voegde zich in 1976 bij de NGK. Hij werd daar predikant in Zwolle. Na de breuk in die gemeente in 1983 was hij tot zijn emeritaat in 1990 predikant van de NGK Zwolle II. Een interview met hem is te vinden op www.onderwegonline.nl/9849-jan-schelhaas-het-preken-is-voorbij. Een in memoriam staat op www.onderwegonline/11314-in-memoriam-ds-jan-schelhaas.

Landelijke diakenendag in Wezep

Op 10 maart wordt van 9.30 tot 13.15 uur de Landelijke Diakenendag gehouden, bestemd voor diakenen van de GKv en de NGK. Het thema 'Kerk dicht bij mensen' wordt uitgewerkt in een twaalfstal deelsessies. Locatie: Het Noorderlicht en Morgensterkerk, Wezep. Meer informatie: www.diaconaalsteunpunt.nl, 038 4270480 of derkjan.poel@diaconaalsteunpunt.nl.

Vrouwendag NGK in Barneveld

De jaarlijkse NGK Vrouwendag wordt op 3 november 2018 in Barneveld gehouden. Na de laatste Vrouwendag in november 2017 in Emmeloord was het geruime tijd onzeker of er weer een organiserende gemeente gevonden zou worden, maar vrouwen van de NGK Voorthuizen/Barneveld tekenen nu voor de organisatie.

Komen en gaan

Aangenomen naar de GKv Assen-Kloosterveen: kandidaat B. Dubbink (Veenendaal); naar de GKv Zwolle-West, als predikant met bijzondere focus op kinderen en jongeren: kandidaat C.T. Vleesenbeek (Zwolle); naar de CGK/GKv Rotterdam-Zuid als missionair predikant in MEER dan BeverWAARD: R.J. Stolper (GKv Zaamslag).

Verbonden aan de NGK Emmeloord als predikant in opleiding: J.H. Biewenga (Apeldoorn).

Kernredactie

Bram Beute, Debbie den Boer, Peter Hommes, Leendert de Jong (hoofdredacteur), Erik Koning (eindredacteur), Jordi Kooiman (eindredacteur), Maarten van Loon, Karel Smouter, Jolyn van Varik-Nysink, Tineke Verhoeff (beeldredacteur thema).

Brede redactie

Kernredactie plus Rob van Houwelingen, Hans Schaeffer, Peter Strating, Hans Vel Tromp.

Medewerkers

Ad de Boer, Eline de Boo, Han Hagg, Myriam Klinker-De Klerck, Jan Kuiper, Roel Kuiper, Almatine Leene, Bas Luiten, Jan Mudde, Maurits Oldenhuis, Anko Oussoren, Wim van der Schee, Joost Smit, Paul Smit, Esther Spiering-de Hek, Jeroen Sytsma, Roel Venderbos, Maarten Verkerk, Martine Versteeg, Dick Westerkamp, Jeannette Westerkamp-Stegeman.

Redactieadres

† Hazeveld 115, 3862 XA Nijkerk, 033-750 67 87, redactie@onderwegonline.nl.

Lezersservice

Voor abonnementen, adreswijzigingen, opzeggingen en bezorgklachten: Nico Schenk, Droogoven 7, 3961 EW Wijk bij Duurstede, 0343-57 50 27, administratie@onderwegonline.nl.

OnderWeg in braille, grootletter en audio

OnderWeg is beschikbaar in passende leesvormen bij de Christelijke Bibliotheek voor Blinden en Slechthzienden (CBB). Neem voor meer informatie contact op met de CBB: 0341-565499.

Abonnementenprijzen

Jaarabonnement: € 48,50 (studenten € 24,25,- / Europa € 85,- / buiten Europa € 115,-).

Halfjaarabonnement € 26,75.

Abonnement OnderWegOnline: € 37,50.

Proefabonnement: drie maanden gratis.

Neem voor het afsluiten van een abonnement contact op met de lezersservice (zie hierboven) of vul uw aanvraag online in op www.onderwegonline.nl.

IBAN: NL89INGB0000404945 t.n.v. Gereformeerde Persvereniging OnderWeg te Wijk bij Duurstede.

Persvereniging

OnderWeg is een uitgave van de Gereformeerde Persvereniging OnderWeg.

Informatie: Marga van Gent-Petter (secretaris), persvereniging@onderwegonline.nl.

Bestuur Persvereniging

Bernard Bos, Marga van Gent-Petter, Aad Lootens, Hillie van de Streek en Tjirk van der Ziel.

Adverteren

Nico Postuma, 06-139 959 05, adverteren@onderwegonline.nl.

Zie voor de formaten, tarieven en verschijningsdata www.onderwegonline.nl/adverteren.

Vormgeving

Bredewold. Creatie, web & print. Postbus 86, 8090 AB Wezep, 038-376 33 90, fax 038-376 53 03, onderweg@bredewold.nl, www.bredewold.nl.

Technische realisatie en druk

Zalsman B.V., Steinfurtstraat 1, 8028 PP Zwolle, Postbus 1025, 8001 BA Zwolle, 038-467 00 70.

www.onderwegonline.nl

www.facebook.com/onderwegonline

www.twitter.com/onderwegonline

Wanneer komt Jezus terug?

In Openbaring 22 zegt Jezus dat Hij 'met spoed' terug zal komen. Maar betekent 'met spoed' ook 'spoedig'? Niet volgens dr. Dirk Visser, emeritus predikant in de CGK. Hij schreef het boek *Komt Jezus snel terug? Een nuchtere kijk op eindtijdverwachtingen* (verschenen bij Brevier Uitgeverij). Het boek vormt een reactie op literatuur waarin sterk wordt benadrukt dat Jezus elk moment kan komen voor de opname van de gemeente. Visser pleit in plaats daarvan om vol verwachting maar ook met nuchterheid naar de wederkomst uit te kijken, geen mens weet immers wanneer

Jezus terugkomt. Naast een samenvatting van de verschillende opvattingen over het wanneer en hoe van de wederkomst, bevat het boek vooral uitleg van Bijbelteksten die over de wederkomst gaan. Het boek is een vereenvoudigde bewerking van het proefschrift dat Visser schreef over de toekomstverwachting in Paulus' brieven aan de Tessalonicenzen. Ook komen teksten als de gelijkenis van de vijgenboom (in Matteüs 24) en Openbaring 22 aan bod. Ten slotte bespreekt Visser hoe het volk Israël in de Bijbel in verband gebracht wordt met de wederkomst.

In gesprek over schepping en evolutie

Het afgelopen jaar werd de discussie over schepping en evolutie weer nieuw leven ingeblazen, met name door de verschenen boeken *En de aarde bracht voort*. *Christelijk geloof en evolutie* van Gijsbert van den Brink en *Oorspronkelijk. Overwegingen bij schepping en evolutie* van Mart-Jan Paul. Maar hoe voer je die discussie nu op een goede manier – hoe ga je een goed gesprek aan over schepping en evolutie? Om hierbij te helpen, komt internetplatform ForumC nu met een e-boek met daarin door de auteurs zelf geschreven samenvattingen van de boeken van Van den Brink en Paul, aangevuld met enkele artikelen van andere auteurs. Het e-boek *Vertel, verhelder en verwonder* loopt uit op twee gesprekspapers over schepping en evolutie, die te gebruiken

zijn in de kerk: een paper met tips voor een brede gemeenteavond en een paper met advies over hoe je dit gesprek in een kleiner (kring)verband kunt voeren. Het e-boek is tegen een kleine vergoeding te bestellen via www.forumc.nl/publicaties/757-vertel-verhelder-en-verwonder.

De kerkgeschiedenis in honderd verhalen

Wie zijn kind een verhaal wil voorlezen, heeft tegenwoordig de keuze uit een scala aan boeken over alle mogelijke thema's. Wat tot voor kort echter ontbrak, was een boek met korte verhalen over de kerkgeschiedenis. Daarom is Gisette van Dalen-Heemskerk nu begonnen met een tweeluik met de titel *De kerkgeschiedenis in 100 verhalen*. Met deze serie richt zij zich in eerste instantie op kinderen van de basisschool, omdat ze het belangrijk vindt dat kinderen meekrijgen wie de Heer wil zijn voor zijn kerk. Eind 2017 verscheen bij uitgeverij de Banier het eerste deel, waarin vijftig personen uit het tijdperk van de apostelen tot aan de Reformatie beschreven worden. Naast bekende personen zoals Augustinus en Maarten Luther bevat dit deel ook beschrijvingen van minder bekende personen. Zo sluit het boek af met het verhaal van Anastasius Veluanus, een Veluwe reformator uit de zestiende eeuw die in Garderen woonde.

Verrassende spiritualiteit

Van 12 januari tot 11 februari 2018 was de maand van de spiritualiteit. Doelstelling van de organisatoren van deze maand van de spiritualiteit is om aandacht te vragen voor spiritualiteit in de breedste zin van het woord. Bijzonder was het dan ook om tussen de nominaties voor het 'beste spirituele boek' dit jaar het boek *Gewoon God - 40 zoekwoorden om God te vinden in het alledaagse* van Philip Troost aan te treffen. Reden voor het comité om dit boek te nomineren was dat Troost als enige genomineerde auteur spiritualiteit als vanzelfsprekend met God of het goddelijke verbindt, maar dit dan wel op een verrassende manier doet. Troost verkent namelijk aan de hand van veertig werkwoorden in bijna columnachtige hoofdstukken waar God te vinden is in het alledaagse. Op www.kok.nl/boek/gewoon-god zijn de eerste hoofdstukken van het boek in te zien.

>> Column

Rijles

Mijn oudste zoon heeft net zijn rijbewijs gehaald. Het lijkt nog zo kort geleden dat hij in zijn kinderzitje in slaap wiegde op de achterbank en nu moet ik het stuur uit handen geven. Niet alleen van de auto. Hij neemt veel beslissingen zelf. Meestal maakt hij wijze keuzes, zoals zijn aanstaande geloofsbelijdenis. Op andere momenten houd ik mijn hart vast. En af en toe vraagt hij zijn ouders om raad. Niet dat ik hem dan altijd met advies kan dienen, de wereld van jongeren is complex en er wordt van alle kanten aan hen getrokken. Maar een portie onverdeelde aandacht en een goed gesprek waarin verschillende kanten belicht worden, zijn al veel waard. In de auto heeft hij mijn advies niet nodig. Een ouder in de passagiersstoel die commentaar levert, is niet 'chill'. Als hij rijdt, moet ik het aan hem overlaten en hem vertrouwen. Dat kan ik me voornemen, maar de praktijk is weerbarstig. Ik zit met gebalde vuisten en moet me telkens bedwingen om niet in te grijpen. Dat ziet hij ook wel. 'Het is net als je leven aan Jezus toevertrouwen', zegt hij terwijl hij zijn blik op de weg

>> Een ouder in de passagiersstoel die commentaar levert, is niet 'chill' <<

houdt. Is hij serieus of probeert hij me met een vroom praatje af te leiden? 'Mag Jezus in je levensauto rijden of niet? En als je Hem een plekje geeft, laat je Hem dan sturen of op de achterbank zitten? Of ben je bang dat iemand Hem ziet en heb je daarom liever geblindeerde ruiten? Of stop je Hem in de kofkerbak bij de reserveband voor een geval van nood?' 'Jezus mag van mij sturen, gas geven, remmen, alles', zeg ik resoluut.

'Echt? En dan geef je Hem geen commentaar vanaf de passagiersstoel? En als je de weg niet weet, laat je Hem navigeren?' 'Nou, ik overleg wel met Hem door te bidden.'

'Bid dan ook gelijk voor mij, dat soort bijsturen werkt al achttien jaar goed voor mij.'

De passagiersstoel zit opeens veel comfortabeler en ik doe mijn ogen dicht.

Eline de Boo is schrijfster met een missionaire roeping.

Sadrach, Mesach en Abed-Nego antwoordden en zeiden tegen koning Nebukadnezar: Wij hoeven u hierop geen antwoord te geven. Als het moet, kan onze God, Die wij vereren, ons verlossen uit de brandende vuuroven, en Hij zal ons, o koning, uit uw hand verlossen. En zo niet, het zij u bekend, o koning, dat wij uw goden niet zullen vereren en het gouden beeld dat u hebt opgericht, niet zullen aanbidden.

(Daniël 3:16-18, HSV)

Door het vuur heen

Drie mannen zijn als ballingen meegevoerd. Ze hebben andere namen gekregen, namen die klinken naar vreemde goden. Ze hebben belangrijke posities gekregen en zijn ongetwijfeld loyaal aan de koning die hun vaderland heeft verwoest. Maar als de koning een beeld laat neerzetten dat zijn macht symboliseert, dan blijkt waar ze voor staan en waar ze niet voor buigen. Wat er ook van komt.

tekst **Jeannette Westerkamp-Stegeman**

Er staat een grote menigte rond een kolossaal beeld. Als de muziek schalt, buigt iedereen met het hoofd naar de grond. Tussen al die ruggen en bipsen worden drie mannen zichtbaar. Rechttop. Heeft de koning het niet gezien? Er zijn mensen die de koning er graag op wijzen: die Judeeërs die u op hoge posten hebt aangesteld, storen zich niet aan uw bevel. Er zijn altijd mensen die moeite hebben met buitenlanders. Ze vertellen de koning graag dat die getalenteerde vreemdelingen niet echt ingeburgerd zijn: zie je wel, ze buigen niet.

Nebukadnezar vraagt niet dat ze hun eigen goden weg doen. Hij vindt het waarschijnlijk prima: kom maar met je goden, het komt toch allemaal op hetzelfde neer. Zolang maar duidelijk is wie de baas is: de koning die alle goden van alle landen te sterk af was. Buig voor zijn god, de god van de macht.

Respect

In de jeugdinrichting waar ik werk, lunch ik regelmatig met de groepen tieners en hun begeleiders. Dan zien ze even wie ik ben. 'Jongens', zegt de groepsleider, 'dit is de dominee. Christelijk. We hebben ook een imam. Het komt allemaal op hetzelfde neer en het is prima om te geloven. Al weten we toch niet wat er is na de dood. Maar deze mensen willen er graag met je over praten. Gezellig dat u mee komt eten.' Wat moet ik zeggen na zo'n introductie? Ik doe een plakje kaas op mijn brood en zeg: 'Fijn dat ik mee kan eten. De imam en ik kunnen het goed met elkaar vinden. We respecteren elkaar, al zijn we het niet eens over het geloof.'

Ik denk: Alle geloven hetzelfde? De nieuwe aarde hetzelfde als het paradijs van de moslims? Genade hetzelfde als karma? Ik wil er graag met de groepsleider over praten, maar niet hier en nu. Hier moet duidelijk zijn: we hebben respect voor elkaar. Eén van de jongens zegt lachend: 'Denkt

u dat ik naar de hemel ga?' 'Wil je dat?', vraag ik, 'Hoe stel je je dat eigenlijk voor?' En zo krijgen we toch een zinnig gesprek.

Heb ik nu gebogen voor het beeld van 'je-mag-geloven-wat-je-wilt-als-je-maar-niet-zegt-dat-er-één-waarheid-is'? Of heb ik een taal geleerd waardoor ik iets kan betekenen in een omgeving die God niet kent? Waar zijn de grenzen? Hoe kan ik kind van God zijn in een omgeving die denkt dat het geloof achterhaald is?

Minimumbelijdenis

Sadrach, Mesach en Abed-Nego worden bij de koning geroepen. Ze krijgen nog een kans, maar ze zullen moeten buigen. Er staat een brandende oven klaar. 'Wie is dan de god die u uit mijn handen kan verlossen?' zegt Nebukadnezar. Zeiden ze in Jeruzalem niet: 'God zal ons verlossen. God zal zijn tempel niet laten verwoesten'? Toch heeft Nebukadnezar de

>> Genade hetzelfde als karma? <<

tempel laten plunderen en platbranden. En waar was God? De mensen die maandenlang als gevangenen onderweg waren naar Babel moeten het zich vaak hebben afgevraagd: is Babel toch sterker? Waar zijn de wonderen die de verkonkinging moeten onderstrepen? Wie durft nog te zeggen: God zal dit of dat niet toelaten?

'Als het moet kan onze God, Die wij vereren, ons verlossen uit de brandende oven. En Hij zal ons, o koning, uit uw hand verlossen. En zo niet, het zij u bekend, o koning, dat wij uw goden niet zullen vereren en het gouden beeld dat u hebt opgericht, niet zullen aanbidden.' De drie mannen zijn niet

>>

>> Ik hoef niet te bewijzen dat God machtig is <<

gaan twifelen aan de macht van God, maar ze geven toe dat ze niet weten of God zal ingrijpen. Dat maakt echter niet uit voor hun handelen: ze zullen niet buigen. En dus zullen ze ofwel verbranden of gered worden. Wat een lef. Maar ook: wat een rust geeft die uitspraak. Ik hoef niet te bewijzen dat God machtig is. Ik hoef niet op een bepaalde manier te bidden. God is machtig en ik moet datgene doen waarvan ik weet dat het goed is. Wat er verder ook gebeurt, niets kan me scheiden van de liefde van Christus. Het klinkt als de minimumbelijdenis van de discipelen, als Jezus hun vraagt: 'Willen jullie ook niet weg?' en zij zeggen: 'Waar moeten we heen?'

Veertig messteken

En dan gebeurt het wonder. De mannen worden door het vuur heen gered. God woont niet alleen in Jeruzalem, Hij is daar in Babel. Voor de koning en voor alle mensen rond het beeld is duidelijk: de God van Sadrach, Mesach en Abed-Nego is de hoogste God. Nebukadnezar roept nu dat iedereen die deze God niet serieus neemt in stukken zal worden gehakt. Sadrach, Mesach en Abed-Nego worden gepromoveerd. Maar de koning, in zijn zorgeloze rijkdom en macht, is God na een tijdje weer vergeten.

Hoe vaak heb ik gebeden voor zieken en ook voor niet-christenen en geroepen: 'Waarom laat U zich niet zien, God?' Is het niet eenvoudiger om maar niets van Hem te verwachten? Je raakt zo makkelijk teleurgesteld. Maar ik heb ook heel onverwachte wonderen gezien. In de vrouwengevangenis vroeg ik een keer: 'Wie heeft er weleens een wonder meegemaakt?' Een vrouw schiet overeind en vertelt dat

haar zoon veertig messteken overleefde, terwijl zijn vriend aan twee overleed. Na het eerste wonderverhaal komen er meer. Andere vrouwen zeggen: 'Ik heb het nooit als wonder gezien, maar...' Hebben die wonderen levens veranderd? De meeste niet. Ik vertel het verhaal van een matroos die uit een mast viel. Voor het eerst van zijn leven bad hij: 'God, help!' Onmiddellijk bleef hij hangen aan een uitsteeksel. 'Laat maar, ik hang al', zei hij toen. Veel vrouwen lachen herkendend: 'Ja, zo ben ik ook.'

Een wonder is snel vergeten, roept ook vragen op. En toch, voor wie het wil zien geeft God midden in de puinhopen van het leven soms een teken: Ik ben hier. Grote dingen: botten die vastgroeien. Kleine dingen: een zonnestraal. Voor de één een bevestiging, voor de ander levensveranderend. Voor wie ze niet ziet: een gemiste kans.

Wereldmachten

In het boek Daniel vinden we eerst zes hoofdstukken met zes verhalen waarin God zich laat zien als een God van wonderen voor mensen die ver verdreven zijn van het land van de belofte. Als een getuigenis voor de ongelovige omgeving. God is niet ver, ook daar en toen niet.

Als Daniel zelf gaat dromen in de tweede reeks van zes hoofdstukken, is het alsof hij hoog boven de aarde en de geschiedenis wordt getild. Niets ontziende wrede wereldmachten vermorzelen elkaar. Zoals ze in Afrika zeggen: waar olifanten vechten, lijdt het gras. Maar God bekommert zich ook om details: de kleren van de mannen roken niet eens naar vuur toen ze uit de oven kwamen. Zo grijpt Hij ook in in de wereldgeschiedenis, waarbij we nauwelijks beseffen wat voor gruwelijke machten erachter zitten. Dat geeft de hoop en de moed om niet van God af te buigen.

Jeannette Westerkamp-Stegeman (NGK) is werkzaam als predikant in een gesloten jeugdinstelling.

Om over na te denken of door te praten

- Weten de mensen in jouw omgeving dat je christen bent? Waarom zeg je dat wel of juist niet?
- Waaraan zou je willen dat niet-christenen zien dat je christen bent?
- Herken je op je werk, bij familie of in een andere omgeving dat je een vreemdeling bent met je geloof? In hoeverre pas je je aan om geloofwaardig te zijn voor de mensen om je heen, en wat is voor jou het beeld waarvoor je niet buigt?
- Heb je weleens meegemaakt dat het je echt wat kostte, omdat je iets niet kon of wilde doen als christen?
- Heb je weleens meegemaakt dat je iets deed of juist niet deed op grond van je geloof en dat dat juist een opening werd waardoor een ander door God werd aangeraakt?
- Zijn er mensen in je omgeving die de dilemma's die jij ervaart kennen en kunnen jullie daar samen over praten en voor bidden?
- We bidden in de kerkdiensten regelmatig voor de vervolgte kerk. Het is goed om ook eens voor artsen te bidden en de ethische dilemma's waar zij mee te maken krijgen, voor onderwijzers, zakenmensen, enzovoort.

*Nooit kan 't geloof te veel verwachten,
des Heilands woorden zijn gewis.
't Faalt aardse vrienden vaak aan krachten,
maar nooit een vriend als Jezus is.*

Ingegaan in de vreugde van zijn Heer

Jan Schelhaas

V D M

Broek op Langedijk
16 september 1925

Zwolle
31 januari 2018

Van 27 juni 1976 tot aan zijn emeritering op 30 september 1990 was hij dienaar des Woords in onze gemeenten. Wij zijn onze hemelse Vader dankbaar voor al het goede dat Hij ons in ds. Schelhaas geschonken heeft.

Kerkenraden NGK Zwolle I en II
Postbus 51, 8000 AB Zwolle
scriba@ngkzwolle.nl

De Lichtboog

De Nederlands Gereformeerde Kerk De Lichtboog in Houten is op zoek naar een **voorganger**: een **missionaire, inspirerende leider** m/v (80-100%).

Meer informatie over de vacature en de gemeente De Lichtboog vindt u op: www.delichtboog.nl.

Mocht u zich in het profiel en de taakomschrijving herkennen en NGK-lid zijn of bereid dit te worden, dan bent u uitgenodigd om te reageren. Sluitingsdatum voor reacties: 8 maart 2018.

Bouwen aan Gods koninkrijk **met hart en mond en handen**

Themanummers nabestellen?

Dat kan via administratie@onderwegonline.nl. Kijk op www.onderwegonline.nl/themas voor alle thema's.

Onder Weg
Inspiratie voor reisgenoten

De Samenwerkingsgemeente Alexanderpolder (SGA) is een veelzijdige en missionaire Rotterdamse stadsgemeente met ca. 500 leden, die samen een verlangen hebben:

- De SGA is een gemeente waar we God ontmoeten, waar we groeien in een persoonlijke relatie met Hem en waar we leven uit de genade van Jezus Christus.
- Het is ons verlangen dat de gemeente een veilig thuis is, waar we oog hebben voor elkaar en waar we samen groeien in geloofskennis en in relatie tot elkaar.
- We genieten van onze relatie met God. Dit dragen we persoonlijk uit in ons dagelijks leven en laten we als gemeente met hart en handen zien in de Alexanderpolder.

De SGA is een mondige, kritische en nuchtere gemeente. Met elkaar vormen we een warme, open gemeenschap met als speerpunten:

- Aansprekende, eigentijdse erediensten
- Hoge prioriteit voor het jeugdwerk
- Uitbouwen van het wijkwerk
- Onderling pastoraat, vorming en toerusting via kringenwerk

Deelt u dit verlangen? Omarmt u deze speerpunten?

En heeft u het in zich om de speerpunten en het verlangen met passie uit te dragen? *Dan zijn we op zoek naar u!*

PREDIKANT NGK / CGK

SGA
SAMENWERKINGSGEMEENTE
ALEXANDERPOLDER
ROTTERDAM

Nadere informatie: desga.nl/predikantgezocht
Inlichtingen: **A.J. (Jaantje) Mekke - van Ginkel, (06 13 036 014).**

Uw CV en motivatie kunt u sturen naar predikant.sga@gmail.com.
Sluitingstermijn 15 maart 2018.
Reacties worden vanzelfsprekend vertrouwelijk behandeld.

‘Ik zie altijd de leuke kanten van jongeren’

Corien Rietberg, getrouwd en moeder van twee pubers, is jeugdwerker van de NGK in Ede. Ze ontdekte dat ‘de jeugd van tegenwoordig’ onvoorwaardelijke liefde nodig heeft om echte Jezusvolgers te worden. ‘Mensen moeten vaak om mij lachen als ik weer eens uitroep: “Oh, hij is zo’n lieverd!”, terwijl zij hem of haar misschien een draak van een tiener vinden. Dan vragen ze: “Zijn er ook jongeren die je niet leuk vindt?” Nou, nee dus. Ik zie altijd de leuke kanten.’

tekst **Wilfred Hermans** beeld **Sahil Aamir Fotografie**

Corien (49) heeft een hekel aan donkere winters, dus bouwde ze eigenhandig een gezellig winterlandschap na – poppetjes, huisjes, lantaarntjes – in de vensterbank. Maar er gaat niets boven de lente. ‘Als ik in januari de vogels hoor, denk ik: ja, bijna!’

Zeker, ze heeft de Jeugdrends van 2018 tot zich genomen. Goed dat ze er zijn, maar zelf doet ze er weinig mee. Ze acht het risico aanwezig dat je met die trends in de hand zegt: zo zijn jongeren, terwijl elke jongere uniek is. ‘Ik benader ze liever persoonlijk. Dat je over een periode van tien jaar trends kunt aanwijzen, vind ik aannemelijker

dan elk jaar. Wat ik wel herken, is hun verlangen naar eerlijkheid en openheid. Toen ik anderhalf jaar geleden borstkanker kreeg, vroegen tieners uit onze kerk: “Hoe ga jij daarmee om? Ben je niet boos op God?” Nee, antwoordde ik, ik heb God vooral van dichtbij ervaren. Juist toen ik de operatiekamer werd ingereden, m’n man moest achterlaten en een operatie van zes uur tegemoet ging. Ik had het gevoel dat ik bij Jezus op schoot lag, zo rustig was ik en zo veilig voelde ik me. Dat was een getuigenis voor het verplegend personeel. Dus boos op God? Nee. Alsof ik recht heb op gezondheid, alsof geloven vooral com-

Corien Rietberg-Huibers (49) is jeugdwerker in de NGK in Ede. Zij is één van de auteurs van het *Handboek voor jeugdleiders* en van het *Handboek voor kinder- en jeugdpastoraat* (beide boeken zijn onderdeel van de serie ‘Werken in de kerk’, uitgegeven bij Buijten en Schipperheijn). Corien Rietberg volgde diverse trainingen bij de organisatie Jeugd met een Opdracht en werkte voor die organisatie onder meer in Japan.

Corien Rietberg: 'Al het goede – ook een goede gezondheid – is een cadeautje, dus ben ik niet boos op God als dat cadeautje even uitblijft.'

fortabel moet voelen. Een typisch westerse gedachte. Al het goede – ook een goede gezondheid – is een cadeautje, dus ben ik niet boos als dat cadeautje even uitblijft.'

Ik krijg weleens de indruk dat veel tieners vooral met hun telefoon bezig zijn, nauwelijks geïnteresseerd in geestelijke zaken. Heb jij die indruk ook?

'Ik ga 'm even heel scherp neerzetten: welk voorbeeld krijgen ze? Wat zien ze van hun ouders, wat zien ze in de kerk? Jongeren kopiëren wat ze zien. Als jij Jezus volgt, is dat geen garantie dat je tiener het ook doet, maar je geeft in ieder geval het goede voorbeeld. Omdat onze tienerleiders zelf ook dat goede voorbeeld geven, zie ik tieners dat over-

nemen en zelfs vragen stellen over de lauwheid van onze volwassenen. Ze krijgen de indruk dat de manier waarop het er in de kerk aan toe gaat belangrijker is dan het volgen van Jezus. Dus om op je vraag terug te komen: ik zou juist bij volwassenen in de kerk graag wat minder lauwheid zien.'

Corien nam het jeugdwerk in haar gemeente de afgelopen jaren flink onder handen. Tieners mochten bijvoorbeeld eerder zelf kiezen tussen club (*fun!*) of catechese, en die keuze was meestal snel gemaakt. 'Die keuzemogelijkheid hebben we dus afgeschaft. Nu focussen we in het jeugdprogramma op Jezus volgen met je hoofd, hart en handen. We beginnen met kennisoverdracht en sturen erop aan dat die kennis je hart raakt,

>> 'Ik zou juist bij volwassenen in de kerk graag wat minder lauwheid zien' <<

waarna je daarvan vanzelf wilt en gaat uitdelen. We beginnen dus niet met missionaire activiteiten, dat komt vanzelf wel. Het belang van die volgorde landde eerst bij mezelf, mede dankzij het boek *Jezus leven* van Henk Stoorvogel. Dat boek is essentieel geweest voor mijn geloofsontwikkeling.'

>>

Corien Rietberg: 'Bij Steiger 14 praatte ik met daklozen, drugsverslaafden, ontheemden, jongeren in disco's. Via die contacten is mijn liefde voor pastorale zorg voor jongeren gegroeid.'

Je hebt twee pubers van 16 en 17. Hoe probeer je het vuurtje bij hen brandend te houden?

'Ze gaan naar de kerk en nemen deel aan het jeugdwerk, daar is geen discussie over, haha! Wij voeden op volgens het principe "choose your battles". Dat werkt.'

En als jouw puberzoon op zondag toch in bed blijft?

'Doet 'ie niet. Geen discussie.'

En als hij het toch doet?

'Dan haal ik 'm eruit. Omdat ze dat van jongs af aan gewend zijn, levert het geen problemen op. Misschien hebben wij makkelijke tieners. Soms blijf ik zelf thuis, als ik vanwege mijn ziekte een slechte

dag heb. Hij gaat dan wel, en als ik wel eens vraag waarom, zegt hij: "Omdat m'n vrienden ook gaan." Daarom investeren we in ons jeugdwerk in relaties: vaste groepen, vaste leiders. Ook spreken we thuis veel over ons geloof, bijvoorbeeld als we 's avonds na het eten uit de Bijbel lezen. Wat haal je hier uit, wat raakt je?'

Ben je zelf ook zo opgevoed?

'Nee, maar dat mag niet in het interview.'

Waarom niet, eigenlijk?

Corien weifelt. 'Gewoon. Ik heb niet zo'n leuke jeugd gehad.' Lachend door opkomende tranen heen: 'Kijk, nu ga ik dus huilen; sinds mijn ziekte ben ik zo lek als een mandje.' Dan: 'Ik heb veel afwijzing gekend en had het gevoel dat ik de liefde en waardering van mijn ouders moest verdienen. Als ik op school weer eens was gepest, zeiden ze: je zult het er wel naar gemaakt hebben. Het heeft dan ook lang geduurd voordat ik begreep wat genade is.' Opeens: 'Weet je: het mag er tóch in, het zegt veel over wie ik nu ben. Door het boek *Leven na de genadeklap* van Arie de Rover begon ik genade pas echt te begrijpen; dat ik niets hoeft te doen om Gods genade te verdienen.'

Lag het met een dergelijke jeugd niet voor de hand dat je God vaarwel zou zeggen?

'Zeker. Ik denk dat vriendschappen in de kerk me daarvan weerhouden hebben, net zoals mijn zoon door zijn vrienden naar de kerk blijft gaan. Een goede vriendin uit een warm gezin sleepte me mee naar Jeugd met een Opdracht, waar ik aan het werk werd gezet. Daar ontmoette ik goede leiders, die met ons hun leven deelden, ook hun worstelingen. Ik kon als het nodig was tegen hen aanschoppen, maar ze bleven me onvoorwaardelijk liefhebben. Misschien is daar mijn liefde voor tieners ontstaan. Ik ontdekte dat zij iemand nodig hebben die met hen oploopt, bij wie ze hun shit over

de schutting mogen gooien en die desondanks van hen blijft houden.'

Steiger 14

Haar route naar het beroep van jeugdwerker is vervolgens wonderbaarlijk gelopen, vertelt Corien. Het geitenwolensokkenimago van de sociale academie was op dat moment nog terecht, meende ze, dus deed ze eerst een tussenjaar van Jeugd met een Opdracht in Amsterdam, bij Steiger 14, een jongerenproject. 'Ik praatte met daklozen, drugsverslaafden, ontheemden, jongeren in disco's. Via die contacten is mijn liefde voor pastorale zorg voor jongeren gegroeid. Eerst volgde ik nog een discipelschaptrainingsschool van Jeugd met een Opdracht, waar een buitenlandstage in Japan bij hoorde. Daar brachten we de geleerde lessen in de praktijk. Ik wilde mijn kennis van het jongerenpastoraat en mijn praktijkervaring toepassen in de kerk. Zo kwam ik uiteindelijk in het jeugdwerk terecht.'

Wat is het profiel van een goede jeugdwerker?

'Een jeugdwerker moet passie voor God hebben en daarnaar leven. Daarnaast moet je van jongeren houden. Mensen moeten vaak om mij lachen als ik weer eens uitroep: "Oh, hij is zo'n lieverd!" of "Ah, wat een leukerd!", terwijl zij hem of haar misschien een draak van een tiener vinden. "Zijn er ook jongeren die je niet leuk vindt?" vragen ze dan. Nou, nee dus. Ik zie altijd de leuke kanten. Rot gedrag

>> 'Tieners hebben iemand nodig bij wie ze hun shit over de schutting mogen gooien' <<

Buitenspiegel

is een signaal van iets wat eronder zit. Daar moet je bij kunnen komen en dan komt pastorale kennis goed van pas. Een jeugdwerker moet verder goed kunnen luisteren. En hip hoeft je niet te zijn, wél jezelf.'

Je klinkt hoopvol, wat onze tieners betreft. Zie jij ze in de kerk dan niet ongeïnteresseerd om zich heen kijken?

'Die zondagse diensten vinden ze saai, dat blijkt ook uit alle onderzoeken. Maar ik zie ze ook cadeautjes maken voor ouderen, die langsbrengen, laaiend enthousiast terugkomen en roepen: "We gaan een maaltijd voor ze organiseren met een bingo!" Of tieners die een toetjesbuffet maken voor bezoekers van onze *meet-in*.'

Moeten we dan onze erediensten omvormen totdat ze het daar wel naar hun zin hebben?

'Leuk dat je het vraagt, want daar heb ik net een onderzoek naar gestart. Een gesprek tussen ouderen en jongeren over de eredienst zou al heel mooi zijn. Luister in ieder geval naar jongeren, want ze vormen waarschijnlijk

>> 'Luister in ieder geval naar jongeren, want ze vormen waarschijnlijk de helft van je kerk' <<

lijk de helft van je kerk. In onze gemeente verplaatsten we dit jaar onze "dienst van herinnering en verwachting" – waarin we gemeenteleden herdenken die zijn overleden – naar de ochtend en vroegen we onze tieners hoe zij deze dienst zouden willen vormgeven. Hoe verdrietig de dienst ook was, achteraf noemen zij deze dienst de mooiste van het afgelopen jaar. Het lied dat ze aandroegen – 'Oceans' van Hillsong United – werd gezongen, ze letten goed op welke van hun wensen nog meer werden uitgevoerd. Zo kwamen ze met het idee dat je een kaarsje kon aansteken voor iemand die je had verloren aan de dood, maar ook voor iemand die je mist. Dat werd een prachtig onderdeel van de dienst! Op zo'n moment ben ik echt trots op ze.'

Wilfred Hermans is journalist en zelfstandig tekstschrijver.

A ls ik 's morgens de gordijnen opendoe, zie ik Herman. Met een sigaretje in zijn hand scharrelt hij rond zijn busje dat voor ons huis geparkeerd staat. Hij poetst zijn buitenspiegel. Herman is rond de 70, maar rijdt nog altijd de Ajax-jeugd van hun huis naar de training of naar school, dat weet ik niet precies. Heel wat jonge talenten van Ajax zijn in dat busje vervoerd.

Herman is heel toegankelijk en af en toe maken we een praatje op straat. Hij vertelt dan over zijn jongens in de bus. Hij wil ze graag een beetje opvoeden. Ze moeten geen sterallures krijgen als ze nog maar puber zijn, vindt hij. En ze moeten zich gedragen, ook in hun vrije tijd.

We praten overal over, ook over het geloof, vooral sinds de jonge Ajacied Nouri vorig jaar tijdens een wedstrijd een hartstilstand kreeg en een hersenbeschadiging opliep. Herman is katholiek opgevoed en gaat af en toe naar de kerk. Hij houdt de band met het geloof vast, ook in dat Ajax-busje. Het verraste me om zomaar in de alledaagsheid van zo'n ontmoeting iets van de aanwezigheid van God te vinden.

>> In iedere straat van Amsterdam leven gelovige christenen <<

En dat was niet voor het eerst. Amsterdam geldt als een seculiere stad, maar ik geloof niet meer in dergelijke algemene beelden. In iedere straat van die stad leven gelovige christenen. Ze zijn maar één of twee handdrukken van elkaar verwijderd. De waarheid over seculier of postchristelijk ligt op straat, en dan blijkt er veel meer geloof te leven dan we denken. Herman laat me zien dat er overlap is tussen onze levens. Hij geeft me een buitenspiegel bij alles wat ik doe in de christelijke wereld. Jezus roept ons op om wat verdwaald of verloren raakt op te zoeken en thuis te brengen. Dat mogen we niet vergeten bij al onze discussies over hoe je kerk of missionair of pionier moet zijn. Herman weet niets van die discussies. Hij staat met zijn gedachten, zorgen en verlangens gewoon op de stoep voor een praatje.

Roel Kuiper is rector van de TU Kampen en Eerste Kamerlid voor de CU.

Zijn jongeren tweederangs kerkleden?

Het afgelopen jaar zijn in de rubriek Jeugdwerk diverse artikelen verschenen naar aanleiding van gesprekken met individuele jongeren. Een belangrijk thema in deze gesprekken was hoe zij aankijken tegen de kerk en wat voor gevoel ze daarbij hebben. De zoektocht van deze jongeren blijkt lastig, iedereen heeft verschillende verlangens. Toch komt een aantal kenmerken regelmatig terug.

tekst Jasper van Opijnen

Agenda

- 17 maart 2018 (Drachten): Kinderwerkersdag van stichting Doe maar, met als thema 'Let's Connect', over in verbinding staan met God, jezelf en het kind. Zie stichtingdoemaar.nl/kinderwerkers-trainingen/kinderwerkersdag.

- 31 maart - 1 april: Paaschallenge 2018. Een spelactiviteit in de nacht van zaterdag op paaszondag voor groepen jongeren van ongeveer 13-17 jaar met minimaal twee leiders per groep. Zie jop.nl/themas/vieren-en-ontmoeten/paaschallenge-2018.
- 7 april 2018 (Ede): Huis van Belle-Dag. Bedoeld voor tienermeiden, met speciaal programma voor ouders. Zie stichtinghuisvanbelle.nl/blog/belledag2018.
- 26 mei 2018 (Arnhem): EO Jongeren-dag, met als thema 'Walk on water'. Zie beam.eo.nl/eo-jongerendag.

Wat in de verschillende gesprekken als eerste opvalt, is dat jongeren de link met het dagelijks leven missen. De kerk wordt vooral gezien als iets 'zwaars', wat vooral tijdens de kerkdienst op zondag moet plaatsvinden en waarbij de preek ook nog eens moeilijk te volgen is. Jongeren voelen zich vaak niet aangesproken, maar verlangen daar wel naar. Op momenten dat ze zich wel voelen aangesproken, geven ze aan dat de diensten toegankelijk zijn, dat de taal van jongeren wordt gesproken en de Bijbel uitgelegd wordt op een aansprekende manier, met voorbeelden waarin ze zich herkennen. Jongeren blijken af te haken bij 'kerktaal' waarin woorden gebruikt worden die niet raken aan hun dagelijks leven en daardoor weinigzeggend zijn. Het gaat vaak over God, maar er gebeurt niks met God. Jongeren zijn op zoek naar een boodschap waarmee zij zich kunnen identificeren.

Ruimte

Dit alles heeft te maken met de plek die jongeren innemen in de gemeente. Jongeren voelen zich soms tweederangs gemeentelieden. Het lijkt wel alsof de kerk vooral gericht is op ouderen en dat

ouderen zich er thuis voelen. De meeste jongeren geven aan dat ze zich best willen inzetten in de gemeente, maar niet de ruimte krijgen om dit op hun eigen manier te doen. Ze hebben eerder het gevoel dat ze worden tegengewerkt, omdat als ze iets willen het moeizaam van de grond komt, of omdat het precies moet worden gedaan zoals volwassenen het aangeven. Dit werkt demotiverend en jongeren worden hierdoor onderschat. Ze willen niet gepamperd worden, maar willen juist dat volwassenen hun vertrouwen en verantwoordelijkheid geven. Ze zoeken ruimte om te experimenteren, om zo te ontdekken wat het voor hen betekent om Jezus te volgen.

Echtheid

Veel jongeren vinden dan ook dat de kerk zich vooral richt op hoe we ons als mensen zouden moeten gedragen. Ze voelen daardoor druk, omdat ze denken dat ze perfect moeten zijn voordat ze geaccepteerd worden. In dat perfecte beeld herkennen jongeren zichzelf niet. Zij missen de ruimte voor de rafelranden van het leven. Ze missen de acceptatie ondanks de fouten die we allemaal maken, of inleving in hun situatie op momenten dat ze twijfelen. Ze

Jongeren verlangen naar een kerk als oefenruimte, om vervolgens in de maatschappij te kunnen laten zien wat het betekent om christen te zijn.

willen onderdeel zijn van een gemeenschap waarin mensen met hen meelopen, waarin volwassenen en jongeren samen eerlijk en kwetsbaar zijn over hun (geloofs)leven. Jongeren willen daarbij leren van ouderen, zonder dat ze door hen veroordeeld worden. Volwassenen moeten niet alleen maar

>> Het gaat vaak over God, maar er gebeurt niks met God <<

aardig zijn richting jongeren, maar zich echt inleven in hen. Jongeren denken dat volwassenen hun leefwereld niet begrijpen en voelen zich vaak onbegrepen. Ze geven daarbij aan dat dit vaak komt doordat er zo weinig contact is tussen de verschillende generaties.

Praktisch

Dit alles zorgt ervoor dat jongeren op zoek zijn naar hoe ze hun geloof handen en

voeten kunnen geven zonder de druk om perfect te moeten zijn. Ze willen verantwoordelijkheid dragen, maar bovenal willen ze ontdekken hoe ze hun christen zijn kunnen vormgeven buiten de kerkmuren. Jongeren vinden dat de kerk te veel bezig is met zichzelf en veel meer naar buiten zou moeten treden. Ze zijn niet op zoek naar een kerk die alleen klaarstaat voor haar eigen leden, maar naar een gemeenschap die actief is in de samenleving. Jongeren verlangen naar een kerk als oefenruimte, om vervolgens in de maatschappij te kunnen laten zien wat het betekent om christen te zijn. Dit ontbreekt volgens hen nu vaak in de kerk. Ze voelen zich niet uitgedaagd en aangespoord. Hierdoor zien jongeren vaak niet de meerwaarde van de kerk. En als het geen toegevoegde waarde heeft, dan heeft het geen nut...

Tot slot: als we willen dat de kerk een plek is voor iedereen, dan zullen we empathie moeten hebben voor de leefwereld van jongeren. We zullen hen moeten betrekken bij alle facetten van het kerkleven en hun handvatten moeten geven voor het dagelijks leven als christen. Geef jongeren verantwoordelijkheid, ruimte om dingen op hun eigen manier te doen. Geef niet maar

een goedbedoeld advies, maar loop met hen mee en deel daarin je eigen leven.

Jasper van Opijnen (21) studeert godsdienst pastoraal werk en loopt stage bij het Praktijkcentrum. Met bijdragen van Anko Oussoren, adviseur bij het Praktijkcentrum, Paul Smit en Martine Versteeg, jeugdwerkadviseurs bij het NGK Jeugdwerk.

Media/tips

- Alle artikelen met de gesprekken met jongeren zijn terug te lezen op de website van *OnderWeg* onder het kopje 'Jeugdwerk'. Zie www.onderwegonline.nl/category/jeugdwerk.
- Wil je je als jeugdwerker of kerkenraad meer inleven in de leefwereld van jongeren, neem dan contact op met het Praktijkcentrum of het NGK Jeugdwerk. Wij verzorgen onder meer toerustingsavonden rondom dit thema, waarin we samen nadenken over hoe we inclusief kerk kunnen zijn met en voor jongeren.

Openbaring 7:

Kerkgroei tegen de verdrukking in

Het Bijbelboek Openbaring roept vele vragen op. Wat betekenen al die beelden en getallen? Hoe moeten we het boek lezen en over welke tijd gaat het? Eén van de moeilijkste passages is het visioen in hoofdstuk 7 over de 144.000 verzegelden en de ontelbare menigte.

tekst **Matthijs Biewenga**

In de hemel wordt het spannend, aldus Openbaring 5-6. Een boekrol die alleen het lam mag openen wordt van zijn zeven zegels ontdaan. Bij elk verbroken zegel verschijnt een teken: vier paarden, een groep martelaren, een aardbeving... Nog één zegel te gaan. Hoe zal het zijn als de boekrol volledig geopend is?

Eerst moet nog iets belangrijks gebeuren. Volgens Openbaring 7 wordt de ontzegeling van de boekrol onderbroken. Vier engelen moeten wachten met de hun opgedragen taak. 'Eerst moeten wij het zegel van onze God op het voorhoofd van zijn dienaren aanbrengen', luidt de motivatie. Dan volgt een opsomming van twaalf stammen van Israël, waarover 144.000 verzegelden evenredig verdeeld zijn. Nadat Johannes die stammenlijst gehoord heeft, ziet hij voor Gods troon

een ontelbare menigte 'uit alle landen en volken, van elke stam en taal'.

Zo beschrijft het boek Openbaring, op een zeer spannend moment, twee groepen: 144.000 verzegelden en een mensenmenigte. Maar gaat het om twee verschillende groepen of om één groep die op twee manieren wordt getekend? Wie zijn deze mensen? En waarom worden ze nu genoemd?

Ontelbaar

Het voert voor dit artikel te ver om alle exegetische afwegingen rond Openbaring 7 te doorlopen. Ik volsta daarom met de bevindingen uit mijn masterscriptie. De tabel geeft een overzicht van de twee groepsbeschrijvingen uit dit Bijbelhoofdstuk.

Wat direct opvalt, is dat er heel wat verschillen zijn. De menigte overtreft de 144.000 verzegelden in aantal en herkomst. Hun plaats en status zijn vrijwel tegengesteld. Toch staan ze niet los van elkaar, alsof het twee totaal verschillende groepen zijn. Eerder liggen ze in elkaars verlengde. De 144.000 verzegelden zijn met velen (144.000 en 12 x 12.000 staan symbool voor een groot en compleet volk) en komen vanuit alle stammen van Israël (Israël moet hier, evenals in de verzen 5:5 en 21:12, letterlijk opgevat worden). Maar de menigte is nog omvangrijker: ontelbaar en afkomstig uit alle volken en stammen, inclusief Israël. Die menigte staat dus niet tegenover de 144.000 verzegelden, maar omvat hen.

Beestaanbidders

Wie worden met deze groepsbeschrijvingen aangeduid? De identiteit van de menigte wordt duidelijk uit vers 14-17. Het gaat om gestorven christenen die hebben vastgehouden aan hun geloof, ook toen het moeilijk werd. Zij bevinden zich in de hemel voordat de voltooiing van Gods koninkrijk op aarde werkelijkheid wordt. Hun aantal breidt zich, gezien de gebruikte Griekse werkwoordsvormen, nog altijd uit. En hoewel ze bij God al veilig zijn, staat deze mensen een mooiere toekomst te wachten: het lam 'zal hen hoeden, hen naar de waterbronnen van het leven brengen'.

De situatie van de 144.000 verzegelden hangt nauw samen met de ontzegeling van de boekrol. Dood en verderf bedreigen de aarde bij de opening van het zesde zegel, maar dat gevaar wordt voorlopig een halt toegeroepen om een speciale groep mensen te verzegelen: Gods dienaren. Daarmee zijn de gelovigen op aarde bedoeld die daar hun profetische taak uitvoeren (een terugkerend thema in het boek Openbaring: christenen moeten Gods komende koninkrijk bekendmaken). Het aantal verzegelden wordt vastgesteld op 144.000, als het complete twaalfstammenvolk Israël.

Verderop in Openbaring blijkt dat zij tegenover een andere groep staan: gemerkte beestaanbidders (13:16-17). Gods verzegelden zijn veilig (9:4), in tegenstelling tot wie het merkteken van het beest dragen (16:2). Zo zullen Gods dienaren overeind blijven in het geweld dat de aarde treft.

	Vers 1-8	Vers 9-17
Plaats	Aarde, zee, bos	Hemelse troonzaal
Aantal	144.000; 12x12.000	Ontelbaar
Herkomst	Stammen van Israël	Alle landen en volken, van elke stam en taal
Status	In gevaar	Veilig

Doorkijkje

Waarschijnlijk geeft het eerste beeld uit Openbaring 7 (de 144.000) een bepaalde beginsituatie aan, terwijl het tweede beeld (de menigte) een latere toestand toont. Dit verklaart ook de Israëlitische afkomst van de verzegelden en de bredere herkomst van de menigte. De eerste christenen waren immers voornamelijk Joden, terwijl op termijn steeds meer heidenen toetraden tot Gods volk.

Het zien van zo'n mensenmenigte voor Gods troon zal voor Johannes en zijn eerste hoorders/lezers een geweldige bemoediging zijn geweest. De profetische taak van Gods dienaren om door hun getuigenis mensen te winnen blijkt geslaagd. Zeer velen zijn bereikt met het evangelie. Niet alleen uit Israël, maar ook uit de volken. Dit doorkijkje naar de hemel laat enorme groei zien, kerkgroei tegen de verdrukking in.

Hier onthult God zijn plan. Hij begon klein met Israël, ook in het Nieuwe Testament. Jezus zelf kiest twaalf Israëlieten als grondstenen voor de kerk. Die kleine groep breidt zich uit tot een tienvoud: 'ongeveer honderdtwintig mensen' (Handelingen 1:15), om vanuit Jeruzalem zich over de wereld te verspreiden. De kerk groeit: van 12 via 120 naar 144.000 en van een handvol Joden naar alle stammen van Israël. De verzegelde Israëlieten staan daarmee voor de begintijd, toen de kerk nog voornamelijk bestond uit messiasbelijdende Joden. Het was een veelbelovende start, met een hersteld Israël. Maar wie aan het einde van de eerste eeuw leefde, toen het boek Openbaring verscheen, zag dat de kerk zich in de marge bevond. Christenen hadden te lijden vanwege hun geloof. Men vroeg zich af: waar moet het met Gods volk naartoe? Het antwoord op die vraag heeft Jezus Christus aan zijn dienaar Johannes geopenbaard. Er is hoop!

Als God zijn koninkrijk vestigt, wordt het levensgevaarlijk op aarde. Vandaar dat God zijn kinderen eerst laat afschermen met een zegel. Zij zijn vrijgekocht, als eerstelingen (14:1-5). God zal oogsten wat Hij zaait. Het voortrekkersvolk van 144.000 Israëlieten, zijn visitekaartje in de wereld, groeit uit tot een ontelbare menigte voor Gods troon. Door het getuigenis van de Joodse christenen wordt Gods volk namelijk royaal aangevuld uit alle naties, stammen, volken en talen. Steeds meer mensen komen erbij.

Ook wij vandaag doen mee in dat getuigenis. Zo werkt God vanuit en met Israël toe naar de voltooiing, tot de grote dag wanneer het getal van zijn kinderen vol is.

Matthijs Biewenga is predikant van de GKv Mussel. In 2014 studeerde hij af aan de TU Kampen met de masterscriptie *Aarde en hemel looft Gods werk. Horen, zien en zwijgen met Openbaring 7.*

Wat bezielt me?

Wat mij bezielt is dat God van mij houdt. Ongelooflijk! Ik zoek bezieling om dat nog beter te kunnen ervaren. Jij ook?

Neem een proefabonnement op christelijk magazine OnderWeg.

Ga naar onderwegonline.nl/gratis

Drie maanden gratis, stopt automatisch.

Onder
weg

Inspiratie
voor
reisgenoten